

Vakdidactisch onderzoek

Over nut, noodzaak en mogelijkheden

‘Door het onderzoek kom je in een andere wereld terecht en dat ervaar ik als bevrijdend. Op school ben je altijd op dezelfde plek, je komt als docent niet zo snel buiten de deur. Nu (...) ontmoet ik nieuwe mensen in mijn vakgebied, dat werkt enorm inspirerend. Ook ben ik naar verschillende congressen geweest, waar ik mijn onderzoek heb gepresenteerd, en ik heb waardevolle cursussen gevolgd. Mijn onderzoek gaat over mijn eigen vakgebied en ik heb hierdoor het gevoel dat het zowel iets oplevert voor mijn vak als voor mijn persoonlijke ontwikkeling. Uiteraard hoop ik dat mijn onderzoek iets bijdraagt aan het onderwijs Nederlands, ook als is dat maar een heel klein beetje.’

GERT RIJLAARSDAM & TANJA JANSSEN

Was het tien jaar geleden een unicum dat leraren onderzoek deden naar het schoolvak, dat is nu anders, door de beurzen die er inmiddels zijn.¹ Het blijven druppels op de gloeiende plaat, maar het klimaat is duidelijk veranderd. Het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek heeft tot taak gekregen praktijkgericht onderzoek te stimuleren. Er zijn onderzoeksubsidies waarin de samenwerking tussen onderzoekers en leraren vereist is. Ook op opleidingsinstituten is de sfeer veranderd. Onderzoek doen als onderdeel van de lerarenopleiding is nu gewoon geworden. Het inzicht is gegroeid dat je het praktische handwerk van het leraarschap voor een groot deel verwerft in de eerste jaren van je leraarschap, terwijl de verdieping in de essenties van je schoolvak vooral en soms uitsluitend aan bod kan komen in de opleiding, onder andere door vak-

didactisch (ontwerp)onderzoek te doen. Het vergt van studenten het doordenken van een didactisch vraagstuk, raadplegen van literatuur, heel precies uitdenken van lessen en het nauwkeurig meten van de effecten. Het is vooral het didactische denken dat we beogen.²

Onderzoek een luxe?

Onderwijs is een belangrijke en dure tak van sport. Er gaat veel geld in om, het maatschappelijke belang is onmiskenbaar. Er is veel kritiek, het kan altijd beter. Neem het leesonderwijs: teksten lezen die al vijf jaar in een schoolboek staan en daarbij ‘leesstrategieën’ toepassen die je misschien helemaal niet nodig hebt. Literatuuronderwijs is vaak niet wat het zou kunnen zijn, al gebeuren er her en der schitterende dingen. Schrijfonderwijs: daar is geen tijd voor, ‘want het zit niet in het centraal schriftelijk examen’. Niet zo gek dat leerlingen de taalvakken

vinden behoren tot de minst interessante vakken...

Docenten lijken gevangen in een systeem van te veel lessen, laten daarvoor te veel over aan schoolboeken, gaan gebukt onder knellende PTA’s en een overdaad aan administratie en controle. Niet overal, maar her en der treedt verzuring in je vakgroep op. Hoe blijf je dan zelf vrolijk en leergierig? Hoe kun je je repertoire blijven vergroten, verfijnen, en bijdragen aan de verbetering van het vak?

Hoe blijf je vrolijk en leergierig?

Onderzoek doen kan bijdragen aan professionalisering. Je vergaart kennis, verwerft inzichten en vindt dingen (opnieuw) uit. Dat hoeft geen promotieonderzoek te zijn. Het is goed dat er nu promotiebeurzen zijn die docenten voor een deel van hun tijd vrijstellen van onderwijs om een onderzoek te doen. Maar het is zeer moeilijk om dit promotieonderzoek

af te schermen van het dagelijkse gedoe op school: een ouderavond, rapportvergadering of inhaalproefwerk gaan altijd voor. Het is een voortdurend schakelen tussen twee werelden. Het romantische beeld van onderzoek dat je fijn achter je bureau mooie artikelen kunt lezen en daar interessante dingen over zult gaan schrijven: dat beeld is snel geslecht.

Welke andere manieren zijn er om onderzoek te doen dan via een promotieonderzoek? De Interfacultaire Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam, waar wij werken, kent een lange traditie om met docententeams aan academische opleidingsscholen samen te werken: een groep van vier tot acht leraren zijn een middag per week bezig met onderzoek doen naar thema’s zoals differentiatie in de les, thematisch werken, waarom jongens dreigen de school te verlaten enzovoort.³ Dergelijk onderzoek is contextgebonden, geeft de betrokken docenten een boost qua professionalisering en ondersteunt de schoolontwikkeling. Voor teams en schoolleidingen die willen investeren in onderwijsverbetering, kan het samenstellen en bekostigen van zo’n onderzoeksteam meer opleveren dan dure externe nascholing, die – zo is bekend – veelal niet bekijft.

Als onderzoeksbegeleiders merkten we wel dat het onderzoek als afgerond beschouwd werd als de resultaten gepresenteerd waren aan de school. Maar weinig leraar-onderzoekers wilden over hun onderzoek rapporteren in een artikel of op een conferentie. Dat betekent dat dergelijk onderzoek niet snel gedeeld wordt met collega’s van andere scholen, of dat je daarover iets zult lezen in *Levende Talen Magazine* of *Levende Talen Tijdschrift*. Als schoolontwikkelingsinstrument en voor professionalisering was de werkwijze prima, voor de opbouw van onderzoekskennis: minder.

Maak een club: vakdidactisch netwerken

Is je school niet te porren voor zo’n onderzoeksteam, kijk dan of je met collega’s een professionele leergemeenschap kunt creëren en vraag daar tijd voor. Zoek er een vakdidacticus-onderzoeker bij, via je oude opleiding of het lerarenopleidingsinstituut waarmee je school samenwerkt. Maak een club. Niets zo inspirerend als lessen maken en uitwisselen met collega’s van andere scholen: even uit de eigen school weg is vaak verfrissend. Maak een plannetje, vraag lestaakvermindering of probeer onderzoeksubsidie bij NWO binnen te halen: die schrijft geregeld oproepen uit voor kortlopende professionele leergemeenschappen. Zoek verbinding met een onderzoeksgroep die wil helpen om een subsidieaanvraag op te stellen: vaak zul je daar mensen treffen die graag met je samenwerken.⁵

NOTEN

1. NWO Promotiebeurs voor Leraren (<www.nwo.nl/onderzoek-en-resultaten/programmas/promotiebeurs+voor+lerarenen>) en Dudoc-Alfa (<dudoc-alfa.vakdidactiekgw.nl>).
2. Al het didactische UvA-studentonderzoek is openbaar, zie <ilo.publication-archive.com/publication-overview/1>.
3. Zie voor ervaringen: Riessen, M. van (Red.). (2010). *Academisch werk in uitvoering: Opleiden, onderzoek en onderwijs in de Academische Opleidingsschool Amsterdam*. Amsterdam: Vossiuspers UvA. Scheltes, P. (Red.). (2012). *Afstand nemen en met andere ogen kijken: Onderzoek in de Academische Opleidingsschool Almere*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
4. Zie <bit.ly/4meesterwerken> (Didactief) voor voorbeeld van onderzoek van vier studenten.
5. Na het ter perse gaan van dit artikel hoorden we over het Vakdidactisch Netwerk Nederlands in de regio Noord-Brabant, een interessant initiatief van Anna van Strien (<a.vanstrien@fontys.nl>) en Margriet Smits (<mrgt.smits@fontys.nl>), lerarenopleiders bij Fontys Lerarenopleidingen Tilburg (FLOT). ‘Wij hebben als docent altijd veel geleerd van didactische uitwisselingen met mededocenten. Nu we lerarenopleider zijn, willen we onze didactische praktijk structureel inzetten in samenwerking met onze collega’s in het werkveld. We willen de ivoren toren uit en samen ontwikkelen!’

WAT KAN LEVENDE TALEN DOEN?

- Beginnende docenten zouden de eerste drie tot vijf jaar zestig procent moeten kunnen lesgeven en veertig procent besteden aan professionalisering via onderzoek, op school, in teamverband, of via professionele leergemeenschappen. Te veel goede, enthousiaste beginnende leraren zien we binnen twee jaar het onderwijs verlaten; onderwijs geven vinden zij prachtig, maar zij zijn te snel in hun loopbaan vastgelopen op PTA’s en andere onnodige belemmeringen.
- Laat elke sectie van Levende Talen een onderzoeksgroep of professionele leergemeenschap organiseren, met een LT-nascholingscertificaat. Breng Levende Talen, leraren en onderzoekers samen in inspiratieve en conspiratieve gemeenschappen die mooie dingen bedenken en uitproberen in de les en daar verslag van doen.
- De postmasteropleiding Academisch Meesterschap (2009–2014, NVAO-geaccrediteerd)⁴ was een tweejarige opleiding voor eerstegraadsdocenten die praktijkgericht onderzoek wilden doen. Circa twintig procent van de oudstudenten sleepte een promotiebeurs in de wacht of kreeg een onderzoeksrol op hun school, bijvoorbeeld als onderzoekscoördinator. Die opleiding bestaat niet meer. Wat zouden we die graag weer in leven roepen voor docenten Levende Talen: dat zou een mooie verenigingsactiviteit zijn.